

Yhdessä väkivaltaa vastaan

Naisiin kohdistuvan väkivallan poistaminen kehitysyhteistyössä

Sisältö

Johdanto

Mitä naisiin kohdistuvalla väkivallalla tarkoitetaan?	4
Naisiin kohdistuva väkivalta on ihmisoikeusloukkaus	4
Pekingin konferenssin saavutukset	7
Naisiin kohdistuvan väkivallan eri muodot	8
Perheessä ja parisuhteessa tapahtuva väkivalta	9
Seksuaalinen väkivalta	13
Erityisiä naisiin kohdistuvan väkivallan muotoja	13
Väkivalta ja erilaiset kulttuurit	14
Naisiin kohdistuvan väkivallan seuraukset	16
Naisiin kohdistuva väkivalta on kehityskysymys	16
Naisiin kohdistuvan väkivallan poistaminen	18
Seurauksiin puuttumisesta syiden pohtimiseen	20
Katse naisten lisäksi miehiin	20
Kansainvälisiä järjestöjen ja avunantajien työ väkivallan poistamiseksi	22
SAREM-hanke Nicaraguassa: tavoitteena lisääntymis- terveyden edistäminen ja perheväkivallan vähentäminen	24
Namibian poliisikoulutus	26
Naisiin kohdistuvan väkivallan tutkimuksesta	27
Naisiin kohdistuva väkivalta Sri Lankassa	29
Virkavaltaa, väkivaltaa ja intiaanielämää.	
Ecuadorin Amazonian quichua- ja shuarnaiset omaa polkua etsimässä	30
Bangladeshin fatwat naisiin kohdistuvana ihmisoikeusloukkauksena	32
Lähteitä ja kirjallisuusviitteitä	34

Johdanto

Tämä julkaisu on tarkoitettu johdatukseksi naisiin kohdistuvan väkivallan aihepiiriin. Aihetta tarkastellaan kattavasti ottaen huomioon sekä miesten että naisten näkökulmat. Tarkoitus ei ole syyllistää, vaan pohtia, miten naisiin kohdistuvaan väkivaltaan voidaan puuttua. Samalla tuodaan esiin rohkaisevia esimerkkejä kehitysyhteistyön parista.

Naiset joutuvat elämänsä aikana kohtaamaan erilaisia väkivallan muotoja. Kaikilla maailmassa näistä yleisin on väkivalta perheessä ja parisuhteessa, ja sitä käsitellään eniten tässäkin julkaisussa.

Julkaisussa esitellään myös kehitysmaiden naisiin kohdistuvasta väkivallasta tehtyjä tai tekeillä olevia pro gradu -tutkimustöitä. Tutkimus voi auttaa ymmärtämään naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja poistamaan sitä.

Viime vuosina on vähitellen herätty näkemään, kuinka yleistä ja laajalle levinnyttä naisiin kohdistuva väkivalta on.

Ilmiö koskettaa kaikkia yhteiskuntia taloudellisista, kulttuurisista tai uskonnollisista eroista riippumatta. Kyse on vaikeasta ja arkaluonteisesta asiasta, jonka taustalla ovat sukupuolten väliset valtasuhteet sekä käsitys yksilön seksuaalisuudesta ja identiteetistä.

Väkivaltaa vastustava toiminta on lisääntynyt nopeasti tiedon myötä. Esimerkiksi YK:n pääsihteerin Kofi Annan on julistanut niin sanotun nollatoleranssi-kampanjan, jonka tavoite on saada naisiin kohdistuva väkivalta lakkaamaan. Joka puolella maailmaa on syntynyt uudenlaisia naisten ja miesten ryhmiä, jotka pyrkivät vaikuttamaan vallitseviin asenteisiin, lainsäädäntöön ja politiikkaan.

Väkivallasta vaikeneminen tukee väkivaltaa. Vaikeneminen on yksilöiden, naisten ja miesten, samoin kuin yhteisöjen ja yhteiskuntienkin ongelma. Niin kauan kun naisiin kohdistuvasta väkivallasta ei puhuta, sen annetaan jatkua.

Mitä naisiin kohdistuvalla väkivallalla tarkoitetaan?

Naisiin kohdistuvalle väkivallalle ei ole yhtä yleisesti hyväksyttyä määritelmää. Väkivalta voidaan toisaalta käsittää hyvin laajasti: rakenteellisena väkivaltana, jonka ilmenemismuotoja ovat köyhyys tai heikot mahdollisuudet käyttää koulutus- ja terveyspalveluita. Toisaalta on nähty tärkeäksi puolustaa suppeampaa määritelmää, jotta termin erityismerkitys ei häviäisi.

Väkivallalla ei tarkoiteta pelkästään fyysistä pahoinpitelyä, vaan siihen sisältyvät myös uhkailu, henkinen väkivalta ja seksuaalinen ahdistelu. Prostituution ja pornografian yhteydessä on joskus vaikea erottaa vapaaehtoisuutta pakottamisesta, joka voi olla yhtä hyvin taloudellista kuin fyysistä.

Rajanvedon vaikeudesta huolimatta voidaan puhua väkivallasta, joka kohdistuu naisiin juuri siksi, että he ovat naisia: naisen sosiaalinen sukupuoli (gender) altistaa heidät tietyille väkivallan muodoille. Sosiaalinen sukupuoli on eri asia kuin biologinen sukupuoli (sex). Sosiaalisella sukupuolella viitataan kulttuurisesti määrittäviin naisen ja miehen rooleihin ja käyttäytymismalleihin sekä heihin kohdistuviin normeihin ja odotuksiin.

Väkivaltaa eivät harjoita vain miehet. Myös naiset voivat tehdä väkivaltaa tai

ylläpitää sen jatkumista esimerkiksi suorittamalla tyttöjen sukupuolielinten silpomista tai hyväksymällä parisuhteessa tapahtuvan väkivallan. Kyse on usein sosiaalisesta käytännöstä, jonka sekä miehet ja naiset ovat enemmän tai vähemmän omaksuneet tai josta he ainakin vaikenevat.

Naisiin kohdistuva väkivalta on ihmisoikeusloukkaus

Naisiin kohdistuva väkivalta on vasta viime vuosina tunnustettu ihmisoikeusloukkaukseksi. Aiemman määritelmän mukaan ihmisoikeusloukkauksiin syyllistyvät ainoastaan valtiot. Sen perusteella naisiin kohdistuvassa väkivallassa ei voi olla kyse ihmisoikeusloukkauksesta, koska siinä tekijä on useimmiten yksityishenkilö. Tämä näkemys ei ota huomioon sitä, että naisiin kohdistuva väkivalta on sidoksissa yhteiskunnan rakenteisiin.

Joidenkin maiden lainsäädännössä naisen koskemattomuuden loukkaamista ei pidetä rikoksena häntä, vaan aviomiestä, sukua tai suvun omaisuutta vastaan. Väkivalta nähdään monissa maissa yksityisasiana, jonka ei katsota uhkaavan yleistä turvallisuutta. Näin oli Suomessakin 1990-luvulle saakka. Vasta sil-

loin perheessä tapahtuvasta väkivallasta tuli virallisen syytteen alainen rikos.

Vuonna 1979 solmittiin naisten ihmisoikeuksia koskeva kansainvälinen sopimus *Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus* (UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women eli ns. CEDAW-sopimus). Sopimuksessa ei nimenomaisesti mainita naisiin kohdistuvaa väkivaltaa. Tästä huolimatta sopimustekstin laaja syrjintäkäsité mahdollistaa sen soveltamisen myös naisiin kohdistuvaan väkivaltaan. CEDAW-sopimuksen 1. artiklassa syrjintä määritellään seuraavasti:

"Tässä yleissopimuksessa 'naisten syrjintä' tarkoittaa kaikkea sellaista sukupuolen perusteella tapahtuvaa syrjintää, poissulkemista tai rajoittamista, jonka vaikutus tai tarkoitus on heikentää naisille – miesten ja naisten tasa-arvon pohjalta ja siviilisäädystä riippumatta – kuuluvien yhtäläisten ihmisoikeuksien ja perusvapauksien tunnustamista, nauttimista tai toteuttamista poliittisella, taloudellisella, yhteiskunnallisella, sivistyksellisellä, kansalaisoikeuksiin liittyvällä tai muilla aloilla, tai mitätöidä nämä oikeudet."

Artiklassa korostuu näkökulma, jonka mukaan naisiin kohdistuva väkivalta on tasa-arvon toteutumisen este. Väkivalta on erityisen vakava naisiin kohdistuvan syrjinnän muoto, joka heikentää ja rajoittaa naisten oikeutta toteuttaa itseään kaikilla elämänalueilla. Niin kauan kun naiset kohtaavat väkivaltaa sukupuolensa vuoksi, tasa-arvo ei toteudu.

Vuonna 1992 CEDAW-sopimusta valvovalle komitealle täsmensi sopimustekstin tulkintaa antamalla suosituksen, jonka mukaan naisiin kohdistuva väkivalta sisältyy sopimuksen syrjintäkäsitteeseen. Komitea määritteli samassa yhteydessä sukupuoleen perustuvan väkivallan sellaiseksi väkivallaksi, jonka kohteeksi nainen joutuu sukupuolensa vuoksi tai joka kohdistuu nimenomaisesti naisiin. Lisäksi väkivallan käsitteen katsottiin kattavan fyysistä, henkistä tai seksuaalista haittaa tai kärsimystä aiheuttavan väkivallan samoin kuin sellaisella uhkaamisen sekä pakottamisen ja vapaudenriiston.

Vuonna 1993 pidetyssä Wienin ihmisoikeuksien maailmankonferenssissa naisten ja lasten oikeudet tunnustettiin "erottamattomaksi, olennaiseksi ja jakamattomaksi osaksi yleisiä ihmisoikeuksia". Myöhemmin samana vuonna YK:n yleiskokous hyväksyi julistuksen naisiin kohdistuvan väkivallan lopettamisesta. Vuonna 1994 kansainvälinen ihmisoikeustoimikunta nimitti ensimmäisen YK:n pääsihteerin erityisraportoijan, jonka tehtävänä on raportoida naisiin kohdistuvasta väkivallasta.

Siihen, että naisiin kohdistuva väkivalta alettiin kansainvälisessä ihmisoikeuksien tulkinnassa nähdä ihmisoikeusloukkauksena, vaikuttivat muun muassa entisen Jugoslavian alueen konfliktit. Muutoksen käynnistäjinä olivat järjestelmälliset raiskaukset, joita entisessä Jugoslaviassa käytettiin sodankäynnin välineenä. Ne nostivat naisten konflikteissa kohtaaman väkivallan yleiseen tietoisuuteen, ja ensimmäistä kertaa historiassa raiskaukset katsottiin sotarikokseksi.

CEDAW-sopimus edistämään tehokkaammin naisten oikeuksia

CEDAW-sopimus eli naisten syrjinnän poistamiseen tähtäävä YK:n yleissopimus on maailman toiseksi laajimmin ratifioitu sopimus. Sen ovat vahvistaneet lähes kaikki maailman valtiot, yhteensä 166 maata. Sopimuksen toteuttamista valvotaan määräaikaisraportein, jollaisen kunkin sopimuksen ratifioinut valtio on velvollinen toimittamaan YK:n pääsihteerille vuoden kuluttua ratifiointista ja sen jälkeen vähintään joka neljäs vuosi. Raportin käsittelyn jälkeen CEDAW-sopimuksen mukaisesti perustettu komitea antaa kyseiselle valtiolle maan tilannetta koskevaa palautetta ja suosituksia.

CEDAW-komitean tulkintasuositus vuodelta 1992 vahvisti, että naisiin kohdistuva väkivalta on ihmisoikeusloukkaus riippumatta siitä, ovatko tekijät yksityishenkilöitä vai viranomaisia. Valtion voi saattaa vastuuseen, mikäli se ei toimi väkivallan ehkäisemiseksi, tutki ja rankaise yksityishenkilöiden väkivallante-koja ja huolehdi korvausjärjestelmän olemassaolosta.

Vuoden 1999 lopulla CEDAW-sopimukseen tehtiin yksilöiden valitusoi-keutta ja komitean tarkastuksia koskeva valinnainen pöytäkirja, joka astui voimaan joulukuussa 2000. Vuoden 2001 helmikuussa pöytäkirjan oli allekirjoittanut 64 valtiota ja ratifioinut 15 valtiota, myös Suomi. Valitusjärjestelmä takaa yksityishenkilöille ja ryhmille oikeuden valittaa sopimusrikkomuksista CEDAW-komitealle. Komitea voi käynnistää selvityksen tilanteissa, joissa voidaan epäillä vakavaa tai järjestelmällistä naisten oikeuksien loukkausta.

CEDAW-sopimuksen ja komitean roolin tulisi vahvistua, jotta naisiin kohdistuva syrjintä saataisiin lakkaamaan. Kansalliset raportit pitäisi saada laajaan käyttöön, sillä ne antavat arvokasta tietoa kunkin maan tasa-arvotilanteesta. Toistaiseksi pulmia ovat aiheuttaneet komitean niukat taloudelliset ja henkilövoimavarat. Suomi on korostanut useassa yhteydessä, että näitä voimavaroja tulisi lisätä.

Pekingin konferenssin saavutukset

Pekingin vuonna 1995 pidetty neljäs naisten maailmankonferenssi nosti naisiin kohdistuvan väkivallan esiin kansainvälisessä keskustelussa. Naisiin kohdistuvan väkivallan poistaminen nimettiin yhdeksi kahdestatoista tärkeästä osa-alueesta, joilla tasa-arvoa tulee toteuttaa. Se on lisäksi keskeinen kohta tavoitteissa, jotka tähtäävät naisten ja tyttöjen suojelemiseen aseellisissa konflikteissa. Pekingin toimintaohjelma määrittelee naisiin kohdistuvan väkivallan seuraavasti:

"Käsite naisiin kohdistuva väkivalta tarkoittaa mitä tahansa sukupuoleen liittyvää väkivaltaa, joka aiheuttaa tai saattaa aiheuttaa naisille fyysistä, seksuaalista tai henkistä haittaa tai kärsimystä. Käsite kattaa myös tällaisella väkivallalla uhkaamisen, pakottamisen tai mielivaltaisen julkisen tai yksityiselämässä tapahtuvan vapaudenriiston. Niinpä naisiin kohdistuva väkivalta sisältää seuraavat teot, mutta ei kuitenkaan rajoitu pelkästään niihin:

- a) perheessä tapahtuva fyysinen, seksuaalinen ja henkinen väkivalta, johon sisältyvät pahoinpitely, tyttöjen kotona tapahtuva sukupuolinen riisto, myötäjäisiin liittyvä väkivalta, raiskaus avioliitossa, naisten sukuelinten silpominen ja muut naisille haitalliset perinteistä johtuvat käytännöt, muidenkin kuin puolison harjoittama väkivalta sekä riistoon liittyvä väkivalta;

- b) kodin ulkopuolella tapahtuva fyysinen, seksuaalinen ja henkinen väkivalta, mukaan lukien raiskaaminen, seksuaalinen riisto, seksuaalinen häirintä/ahdistelu ja uhkailu työpaikalla, oppilaitoksissa tai muualla, naisilla käytävä kauppa sekä prostituutiioon pakottaminen;

- c) fyysinen, seksuaalinen ja henkinen väkivalta, johon valtio syyllistyy tai jonka se sallii, missä tahansa se esiintyykin."

Näiden lisäksi julistuksessa luetaan naisiin kohdistuvaksi väkivallaksi esimerkiksi aseellisten konfliktien yhteydessä tapahtuva naisten ihmisoikeuksien loukkaaminen, kuten systemaattiset raiskaukset ja murhat sekä sterilisaatioon tai aborttiin pakottaminen.

Pekingin toimintaohjelmaan on kirjattu myös käytännön toimenpiteitä, joihin hallitusten, YK:n, kansainvälisten järjestöjen ja kansalaisjärjestöjen tulisi ryhtyä.

Naisiin kohdistuvan väkivallan eri muodot

Naisiin kohdistuvaa väkivaltaa voidaan luokitella eri tavoin. Se voidaan jaotella esimerkiksi väkivallan tapahtumapaikan mukaan ja erotella väkivalta perheessä, yhteisössä ja valtion tasolla. Ongelma on, että se voi vahvistaa yksityisen ja julkisen elämänalueen erottamista toisistaan ja siten käytännössä estää lainsäädännön puuttumisen perheen piirissä tapahtuvaan väkivaltaan lainsäädännön avulla.

Väkivaltaa voidaan tarkastella myös yksilön kannalta ja luokitella sitä sen mukaan, millaisena se ilmenee elämän eri vaiheissa. Tämä näkökulma kiinnittää huomion siihen, että lapsuudenkodissa opittu väkivaltainen käyttäytymismalli siirretään herkästi omille jälkeläisille. Väkivaltaa kohdanneesta tai väkivaltaisessa ympäristössä kasvaneesta lapsesta kasvaa usein väkivallan tekijä tai uhri. Kyseessä on hyväksikäytön noidankehä,

Naisiin kohdistuvan väkivallan tapahtumapaikka ja tekijä

(Lähde: Schuler)

Perheessä ja parisuhteessa tapahtuva väkivalta

- pahoinpitely
- avioliitossa tapahtuva raiskaus
- inesti
- pakkotyö, joka kattaa myös prostitui-tioon pakottamisen
- kotitaloustyöntekijöihin kohdistuva väkivalta
- perinteiset käytännöt, joista aiheutuu terveyshaittoja tytöille ja naisille

Väkivalta yhteisössä

- raiskaus ja muut seksuaalisen väkivallan muodot
- naisiin kohdistuva väkivalta työpaikalla
- maahanmuuttajanaisiin kohdistuva väkivalta
- naiskauppa

Valtion edistämä väkivalta

- naisten lisääntymisoikeuksiin kohdistuvat loukkaukset
- naisiin kohdistuva väkivalta konflikteissa

joka voi pahimmassa tapauksessa seurata läpi elämän. Pojilla, jotka näkevät isän pahoinpitelevän äitiä, on kolminkertainen todennäköisyys toistaa samaa mallia omissa avioliitoissaan.

Tähän kierteeseen on puututtava. Pelkät lainsäädäntökeinot eivät riitä, vaan sekä naisille että miehille on tarjottava vaihtoehtoisia toimintamalleja.

Väkivaltaa ei kuitenkaan pidä nähdä pelkästään yksittäisten ihmisten asiana. On myös ymmärrettävä, mitkä sosiokulttuuriset rakenteet mahdollistavat, ylläpitävät ja jopa tukevat naisiin kohdistuvaa väkivaltaa. On pyrittävä sekä rakenteiden (esim. lainsäädännön), yhteisön

asenteiden, perinteiden että yksilöiden käyttäytymisen muuttamiseen.

Perheessä ja parisuhteessa tapahtuva väkivalta

Perheväkivallalla tarkoitetaan väkivaltaa, jonka tekijänä on puoliso tai perheenjäsen ja joka voi saada fyysisen, psykologisen, seksuaalisen tai taloudellisen väkivallan muotoja. Paikkana voi olla yhtä hyvin koti kuin mikä tahansa julkinen tila. Siinä missä koti on miehelle kaikkein turvallisin paikka, on se naiselle kaikkein vaarallisin.

Naisiin kohdistuva väkivalta eri elämänvaiheissa.

(Lähde: Heise)

Ennen syntymää

Tyttöjen abortointi, raskauden aikana tapahtuneen väkivallan vaikutukset sikiöön, pakotettu raskaus.

Varhaislapsuus

Tyttölapsen tappo, fyysinen, seksuaalinen ja psykologinen hyväksikäyttö, ruoan ja terveydenhoidon evääminen tyttölapsilta.

Lapsuus

Lapsiavioliitto, naisten sukupuolielinten silpominen, fyysinen, psykologinen ja seksuaalinen hyväksikäyttö, insesti, lapsiprostitutio ja -pornografia, ruoan ja terveydenhoidon evääminen tyttölapsilta.

Nuoruus ja aikuisuus

Väkivalta seurustelusuhteessa, seksiin pakottaminen taloudellisin keinoin, insesti, sukupuolinen häirintä ja hyväksikäyttö työpaikalla, prostituutioon ja pornografiaan pakottaminen, raiskaus, naiskauppa, parisuhdeväkivalta, avioliitossa tapahtuvat raiskaukset, myötäjäismurhat, puolison surmaaminen, psykologinen hyväksikäyttö, kehitys- ja liikuntavammaisten naisten hyväksikäyttö, pakotettu raskaus.

Vanhuus

Pakotettu itsemurha tai leskentappo taloudellisista syistä, seksuaalinen, psykologinen ja fyysinen hyväksikäyttö.

Mikään yhteiskunta ei ole väkivallaton, joskin väkivallan muodot ja yleisyys vaihtelevat. Perheväkivalta on edelleen tehokkaasti vaiettu ja sivuutettu väkivallan muoto. Pekingin neljännen naisten maailmankonferenssin jälkeen siitä on kuitenkin ryhdytty puhumaan julkisuudessa niin Suomessa kuin myös monissa kehitysmaissa. Tutkimus on selvästi edistänyt aiheen esille tuloa.

Perheväkivalta on yleisin naisiin kohdistuvan väkivallan muoto. Maailman terveysjärjestö WHO:n mukaan ainakin 16–52 prosenttia maailman naisista on joutunut miespuolisen kumppaninsa väkivallan kohteeksi. Alueelliset tutkimukset tukevat tuloksia. Latalalaisessa Amerikassa kerätyt tiedot osoittavat, että 26–60 prosenttia aikuisista naisista on kohdannut väkivaltaa parisuhteessa vähintään kerran elämässään. Aasiassa 60 prosenttia naisista on pahoinpidelty. Saharan eteläpuolisessa Afrikassa noin 42 prosenttia naisista ilmoittaa miestensä pahoinpitelevän heitä säännöllisesti.

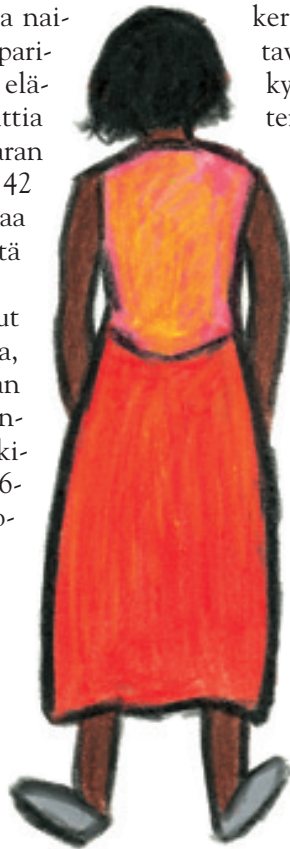
Teollistuneissa maissa luvut ovat yhtä korkeita. Kanadassa, jota pidetään yhtenä maailman tasa-arvoisimmista maista, vuonna 1993 tehdyssä kyselytutkimuksessa 29 prosenttia yli 16-vuotiaista naisista kertoi avo-

tai aviopuolisonsa käyttäytyneen väkivaltaisesti. Saman tutkimuksen mukaan yli puolet kaikista yli 16-vuotiaista kanadalaisista naisista oli kokenut seksuaalista tai fyysistä väkivaltaa.

Suomessa Tilastokeskuksen ja Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen Stakesin vuonna 1997 tekemän selvityksen mukaan 40 prosenttia naisista on kokenut väkivaltaa tai sen uhkaa miesten taholta. Avio- tai avosuhteessa elävistä naisista 20 prosenttia on kertonut joutuneensa fyysisen väkivallan uhriksi nykyisessä parisuhteessa. Uhrutilastojen mukaan Suomessa kuolee perheväkivallan seurauksena vajaa kolmekymmentä naista vuodessa.

Naisiin kohdistuvasta väkivallasta kertovat luvut ovat suuria ja osoittavat, kuinka laajasta ilmiöstä on kysymys. Tilastoluvut eivät kuitenkaan ole itsetarkoitus, vaan niiden on palveltava käytännön toimenpiteitä.

Perheväkivallan erityinen kysymys on lainsäädännön kyky puuttua asiaan. Useissa maissa – Suomessakin 1990-luvulle saakka – kotipiirissä tapahtuva väkivalta on asianomistajarikos. Poliisi ei voi puuttua asiaan, ellei uhri itse halua nostaa syytettä.

Kaksi esimerkkiä perheväkivallan vähentämisestä

1

International Clinical Epidemiologists Network (INCLEN) on kansainvälinen lääkäreiden sekä tilasto- ja sosiaalitieteilijöiden verkosto, jonka intialaiset jäsenet toteuttivat laajan kaksivuotisen kyselytutkimuksen perheväkivallasta Intiassa. Tutkimuksessa selvitettiin perheväkivallan yleisyyttä, väkivaltaan johtavia tekijöitä, avun hakemista sekä tekijöitä, jotka kasvattavat väkivallan riskiä. Tulokset ovat pitkälti samoja kuin muissa vastaavissa tutkimuksissa.

Haastatellut naiset nimesivät väkivaltaan johtaneiksi tekijöiksi "virheet" kotitalouden hoitoon ja lasten kasvatukseen liittyvissä tehtävissä sekä aviomiehen uskottomuudesta tai naisten uskottomuusepäilyistä aiheutuneet riidat. Lisäksi aviomiehen ja hänen perheensä tyytymättömyys naisen tuomiin myötäjäisiin aiheutti vastaajien mukaan väkivaltaa.

Naiset kertoivat hakeneensa apua monilta ihmisiltä ja instituutioilta. Useimmiten käännyttiin oman lapsuusperheen puoleen, ja tällaista ratkaisua pidettiin yleensä hyvänä keinona. Sen sijaan suurin osa niistä, jotka hakivat apua miehen perheeltä ei kokenut tuesta olleen hyötyä; osa piti "auttamista" jopa haitallisena. Hyvin harvat hakivat ulkopuolista apua.

Tutkimuksessa naisilta kysyttiin myös syitä siihen, että he joko pysyivät suhteessa tai jättivät miehensä. Vastanneista naisista hyvin harvat olivat jättäneet miehensä, ja suurin osa miehensä luota lähteneistä palasi miehen pyynnöstä tai koska oma perhe kehotti palaamaan. Syyksi miehen luo jäämiseen naiset ilmoittivat tavallisimmin sen, että he pitivät miesten käyttäytymistä normaalina.

INCLENin tutkimus tuotti seuraavia suosituksia ja huomioita:

- On puututtava siihen, että väkivalta hyväksytään normaalina osana avioliittoa.
- Naisten sosiaalisia tukiverkostoja on vahvistettava.
- Naisiin kohdistuva väkivalta on ymmärrettävä ihmisoikeuksien loukkaukseksi.
- Sukupuolten välinen eriarvoisuus lisää väkivallan riskiä.
- Väkivallalla on huomattavia taloudellisia seurauksia.
- Kotitalouksille osoitetut kyselytutkimukset ovat hyvä tapa tutkia väkivallan kaltaista arkaluontoista asiaa.

Meksikolainen perhe- ja väestöntutkimusinstituutti (Instituto Mexicano de Investigación de Familia y Población) toteutti hankkeen, joka pyrki vaikuttamaan yhteisön normeihin ja käsityksiin perheväkivallasta yksityisasiana. Hanke toteutettiin useista sosiaalisista ongelmista kärsivällä Iztacalcon alueella Meksiko Cityssä. Ensimmäisessä vaiheessa avainasemissa oleville yhteisön naisille järjestettiin seminaari, jossa yritettiin käsitellä ja muokata väkivaltaa tukevia asenteita ja käyttäytymistapoja sekä tukea hyväksikäytettyjä naisia ja auttaa tukiverkostojen paikantamisessa. Seuraavassa vaiheessa toteutettiin kuusi kuukautta kestävä tiedotus- ja koulutuskampanja. Iztacalcoissa tehdystä työstä saatujen kokemuksen perusteella meksikolainen tutkimusryhmä teki seuraavanlaisia suosituksia ja huomioita:

- On selvitetävä, mikä on se kulttuurinen tausta, jossa kukin hanke toteutetaan. Näin varmistetaan, että työ vastaa ihmisten tarpeisiin.
- Vastuu täytyy jakaa naisjärjestöjen ja yhteisön tärkeiden vaikuttajien sekä hallituksen ja kansalaisyhteiskunnan edustajien kesken.
- Hankeen kestävyys varmistamiseksi on tavoitettava yhteisössä avainasemassa olevat naiset. Heitä kouluttamalla voidaan parhaassa tapauksessa luoda epävirallisia naisten välisiä turvaverkostoja.
- On pyrittävä tavoittamaan yhteisön jäsenet mahdollisimman laajalti: ei vain naiset, vaan myös miehet, lapset ja nuoret.
- Väkivallan ehkäisytyön onnistumisen arviointi voi olla vaikeaa. Muutosta ei tulisi arvioida pelkästään sen perusteella, kuinka paljon väkivaltaa on absoluuttisesti vähentynyt, vaan myös tietoisuuden kasvu sekä uusien asenteiden ja käyttäytymismallien omaksuminen ovat merkittäviä asioita. Jokainen edistysaskel on tärkeä.
- Työryhmyöllä on pysyviä vaikutuksia. Vaikka työryhmiä ei ollut tarkoitettu terapiaryhmiksi, niissä vaadittiin hyvin paljon oman itsen havainnointia. Kokemusten ja näkemysten vaihto loi osallistujien välille poikkeuksellisen yhteenkuuluvaisuuden tunteen.
- Vaikka ihmiset voivat alussa vastustaa väkivaltaan puuttumista, monet olivat halukkaita auttamaan väkivallan uhreja.

Seksuaalinen väkivalta

Seksuaaliset väkivaltarikokset ovat lähes kaikissa yhteiskunnissa heikommin tilastoituja rikoksia. Maailman terveysjärjestö WHO arvioi, että maailman naisista ainakin joka viides on joko raiskattu tai yritetty raiskata. Kaikista sukupuolisista väkivallanteoista 40–60 prosenttia kohdistuu 15-vuotiaisiin tai sitä nuorempiin tyttöihin. Raiskausta käytetään myös sodankäynnin välineenä.

Tutkimusten mukaan tekijä on uhrin tuttu yli 60 prosentissa raiskaustapauksista. Tällaisissa tapauksissa tekoa ei aina pidetä raiskauksena. Varsinkaan avioliitossa tapahtuneita raiskauksia ei sen enempää tekijä kuin uhrikaan useinkaan tunnista rikoksiksi – eihän sitä tee useimpien maiden lainsäädäntökään. Lisäksi raiskaukseen kytkeytyy vahvoja häpeän tunteita, etenkin kulttuureissa, joissa seksuaalisuuteen liittyy voimakkaita tabuja. Raiskauksesta kertominen, puhumattakaan oikeudessa todistamisesta, voi usein tuntua naisesta mahdottomalta. Tämän vuoksi onkin tärkeää kouluttaa virkavallan edustajia, muun muassa poliiseja, tuomareita ja asianajajia, ymmärtämään raiskaustapausten herkkä luonne.

Seksuaalinen väkivalta ja sen uhka varjostaa tyttöjen ja nuorten naisten elämää sekä koulunkäynti- ja työmahdollisuuksia joka puolella maailmaa. Koulussa tapahtuva seksuaalinen väkivalta ja koulumatkan turvattomuus ovat yleinen ongelma monissa kehitysmaissa. Tytön raiskatuksi tuleminen on useissa kulttuureissa perheelle niin suuri häpeä, että pelkästään sen uhka saattaa riittää syyksi ottaa tyttö pois koulusta.

Tyttöjen itsemääräämisoikeuteen ja turvallisuuteen liittyvät kysymykset ovat tytön ja hänen perheensä kannalta yhtä tärkeitä asioita kuin koulupaikkojen lukumäärä. Rakentamalla ja kehittämällä kouluverkostoa lyhennetään koulumatkoja ja voidaan vaikuttaa turvallisuuteen liittyviin ongelmiin.

Erityisiä naisiin kohdistuvan väkivallan muotoja

Naisten tappaminen sukupuolen vuoksi kuuluu naisiin kohdistuvan väkivallan ääri-ilmiöihin. Väestötieteilijöiden mukaan Etelä- ja Kaakkois-Aasian, Kiinan ja Pohjois-Afrikan maiden väestöstä puuttuu yhteensä 60 miljoonaa naista tyttönsikiöiden abortoinnin ja tyttölasten tappamisen vuoksi.

Tosiasioita naisiin kohdistuvasta väkivallasta

- Suurimman väkivallan riskin aiheuttavat naisten tuntemat miehet
- Väkivaltaa esiintyy kaikissa sosio-ekonomisissa luokissa
- Vaikka naisetkin voivat olla väkivaltaisia, suurin osa naisille vammoja aiheuttavasta väkivallasta on miesten naisiin kohdistamaa väkivaltaa
- Väkivalta parisuhteessa lisääntyy ajan mittaan
- Suurin osa väkivaltaisista miehistä ei ole henkisesti sairaita
- Emotionaalinen ja henkinen väkivalta voi olla yhtä vaurioittavaa kuin fyysinen väkivalta
- Alkoholi pahentaa, mutta ei aiheuta naisiin kohdistuvaa väkivaltaa
- On olemassa yhteisöjä, joissa naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ei esiinny

Miesten ja perheen kunnian nimissä surmataankin joka vuosi satoja naisia. Ihmisoikeusjärjestöjen raporttien mukaan ”kunniamurhien” lukumäärä on viime vuosina kasvanut samalla kun käsitys kunnian ja sen loukkauksesta on laajentunut. Suurin osa tapauksista ei tule koskaan julki, ja myös toteen näytetyissä tapauksissa syylliset jäävät lähes poikkeuksetta tuomitsematta. ”Kunniamurhat” ovat osoitus siitä, että valtio voi järjestelmällisesti jättää puuttumatta naisiin kohdistuviin ihmisoikeusloukkauksiin.

Väkivalta ja erilaiset kulttuurit

Naisiin kohdistuvaa väkivaltaa vähätellään monin tavoin. Ongelman laajuus on helppo kieltää, koska ainoastaan pieni osa väkivallasta näkyy virallisissa tilastoissa. Arvioiden mukaan esimerkiksi kaikista raiskauksista tulee poliisin tietoon enimmillään kolmannes, vähimmillään pari prosenttia. Rikostilastojen

mukaan perheessä tapahtuva väkivalta on vähäistä, mutta uhritutkimusten mukaan joka kolmas maailman naisista kohtaa elämänsä aikana väkivaltaa.

Väkivallan ongelmaa voidaan vähätellä myös tulkitsemalla tietyt väkivallan muodot tietyn alueen tai kulttuurin – yleensä kehitysmaan – ongelmiksi ja ummistamalla silmät siltä, että ne koskettavat myös teollisuusmaita. Hyvä esimerkki on naisilla käytävä kauppa, joka liitetään usein lähinnä Kaakkois-Aasian maihin. Tällöin ei kiinnitetä huomiota siihen, että naiskauppaa käydään ahkerasti myös Euroopan rajojen sisällä tai että teollisuusmaiden miesten harjoittama seksiturismi ylläpitää osaltaan naisten kauppaa prostituoiduiksi.

Tiettyihin perinteisiin väkivallan muotoihin puuttumista voidaan toteuttaa vetoamalla paikalliseen kulttuuriin tai perinteisiin. Kyseessä on niin sanottu kulttuurirelativismi, joka samalla kieltää ihmisoikeuksien yleismaailmallisuuden.

Tällaisiin perusteisiin saatetaan väittää, että esimerkiksi kehitysyhteistyöllä ei pitäisi puuttua naisiin kohdistuvaan väkivaltaan tai pyrkiä edistämään naisten oikeuksia kumppanimaissa.

Kulttuurirelativismiin taakse kätkeytyy usein näkemys kehitysmaista pysähtyneinä, tradition määrääminä kulttuurina. Sillä mitätöidään ja aliarvioidaan paikallisten aktivistien ja järjestöjen sekä viranomaisten tekemää työtä, joka tähtää naisille haitallisten perinteiden tai käytäntöjen muuttamiseen.

Tapoja saatetaan virheellisesti yleistää liittämällä tiettyihin uskontoihin kuuluviksi. Kyse ei kuitenkaan yleensä ole uskonnosta, vaan tiettyjen ryhmien tavasta tulkita uskontoa. Kokonaista uskontoa ei pidä leimata väkivaltaisten käytäntöjen ylläpitäjäksi. Kun väkivaltaisia käytäntöjä ruvetaan paikallisyhteisöissä erittelemään, ei niitä useinkaan nähdä välttämättöminä osina ”kulttuuria” vaan perinteinä ja tapoina, jotka ovat vähitellen tulleet kulttuurisesti hyväksytyiksi. On myös tärkeä huomata, että perinteet muuttuvat joka tapauksessa niin meillä kuin muuallakin. Voimme yhteistyössä pyrkiä vaikuttamaan siihen, mihin suuntaan muutos etenee.

Esimerkiksi Maendeleo Ya Wanawake Organization (MYWO) -nimisen kenialaisen kansalaisjärjestön hanke tähtäsi tyttöjen sukupuolielinten silpomisperinteen muuttamiseen Kenian maaseudulla. Vaihtoehtoinen siirtymäriitti -nimisessä hankkeessa yritettiin korvata tyttöjen sukupuolielinten silpomisen vaihtoehtoisella, myönteisellä seremonialla.

Tytöt, heidän opettajansa ja sukupuolielinten silpomisen tekijät kokoontuivat koulujen lomien aikana tilaisuuk-

siin, joissa kerrottiin silpomisen vaaroista, kuten tulehduksista ja hiv-virukselle altistumisesta. Silpomisen kokeneet naiset kertoivat kokemuksistaan ja toimenpiteen aiheuttamista komplikaatioista. Sen jälkeen koko kylä kutsuttiin koolle seremoniatilaisuuteen, jossa verenvuodattamisen sijasta syötiin ja juotiin hyvin.

Järjestö korostaa, että jatkuvuuden kannalta on tärkeä tarjota sukupuolielinten silpomista tekeville naisille koulutusta ja vaihtoehtoinen toimeentulon muoto. Joissakin maissa vastaavanlaisiin hankkeisiin on kuulunut näiden naisten kouluttaminen kätilöiksi.

Naisiin kohdistuvan väkivallan seuraukset

Väkivalta aiheuttaa monenlaisia seurauksia yksilölle, yhteisölle ja yhteiskunnalle. Väkivallan uhrien on usein jopa vaikeampia kestää henkinen ja emotionaalinen tuska kuin ruumiilliset seuraukset. Rajanveto fyysisten ja henkisten seurausten välillä on vaikeaa. Väkivallan uhan alla eläminen, pelko ja turvatomuus oireilevat myös fyysisesti. Väki-valta on nähtävä naisen koko hyvinvointiin vaikuttavana asiana. Erityisinä naisten terveyteen liittyviä seurauksia ovat ei-toivotut raskaudet, vaaralliset abortit ja sukupuolitaudit kuten hiv ja aids.

Uhrin kärsimys vaikuttaa myös lähiympäristöön, etenkin perheeseen. Pahoinpidellyn äidin pahoinvointi heijastuu suoraan lapsiin, mutta myös miehiin ja tekijään itseensä. Väkivallattomassa perheessä kaikilla on parempi olla.

Väkivalta rajoittaa naisten mahdollisuuksia ja estää heitä osallistumasta täysipainoisesti työhön yhteisön hyväksi. Esimerkiksi seksuaalinen häirintä työpaikoilla ja siitä johtuvat poissaolot voivat heikentää naisten työnannon mahdollisuuksia. Yhdysvalloissa tehdyn tutkimuksen mukaan lapsuudessa koettu seksuaalinen hyväksikäyttö haittaa koulut-

tautumista ja johtaa heikompaan asemaan työmarkkinoilla.

Naisiin kohdistuva väkivalta on kehityskysymys

Naisiin kohdistuva väkivalta on paitsi ihmisoikeus- ja tasa-arvokysymys, myös kehityskysymys. Kehitysyhteistyön vaikuttajat ovat jo pitkään olleet yksimielisiä siitä, että suuriin globaaleihin ongelmiin, kuten köyhyyteen, ei voida kestävästi vaikuttaa ilman tasa-arvon edistymistä ja naisten täysipainoista osallistumista kehitykseen. Väkivalta estää tai rajoittaa monissa tapauksissa naisten osallistumismahdollisuuksia ja hidastaa kehitystä.

Naisiin kohdistuvan väkivallan aiheuttamat välittömät ja välilliset taloudelliset kustannukset ovat mittavat. Esimerkiksi Kanadassa perheväkivallan yhteiskunnallisten kustannusten arvioidaan olevan vähintään 1,6 miljardia dollaria. Lukuun sisältyvät tuottavuuden lasku työpoissaolon vuoksi ja uhrien terveydenhoitokustannukset. Yhdysvalloissa arviot perheväkivallan kustannuksista vaihtelevat 10 miljardista 67 miljardiin dollariin.

Naisiin kohdistuva väkivalta tulisikin sisällyttää tasa-arvon ja kehityksen mittareihin. YK:n naisten kehitysrahasto Unifem teki asiassa merkittävän aloitteen vuonna 2000 aloitetun raporttisarjan *Progress on World's Women* ensimmäisessä osassa luokittelemalla naisiin kohdistuvan väkivallan yhdeksi tasa-arvon osoittimeksi. Jotta siitä voi tulla kansainvälisesti vertailukelpoinen mittari, tarvitaan lisää kattavia tutkimuksia eri maista. Tätä näkökulmaa on painotanut erityisesti Maailmanpankki. Aivan viime vuosina on myös ryhdytty tutkimaan naisiin kohdistuvaa väkivaltaa taloudellisena ja kehityskysymyksenä.

Kehitysyhteistyöstä saadut kokemukset ovat osoittaneet, että naisiin kohdistuva väkivalta voi vaikuttaa monenlaisien hankkeiden onnistumiseen, olipa kyseessä maaseudun kehittäminen tai opetushanke. Väkivallan vaikutukset pitää siis ottaa huomioon kaikenlaisissa hankkeissa.

Unifemin Meksikossa teettämä tutkimus osoitti, että naiset vetäytyivät eräästä kehitysyhteistyöhankkeesta lisääntyneen perheväkivallan vuoksi. Madrasissa Intiassa naisille tarkoitettu mikroluotto-rahasto joutui melkein lopettamaan toimintansa, koska projektin vetäjät lakkasivat osallistumasta samasta syystä. Joissain paikallisissa hankkeissa miehet ovat kokeneet naisten muuttuneen aseman uhkana ja reagoineet väkivaltaisesti.

Vallitsevien asetelmien muuttuminen vaatii koko yhteisön osallistumista uusien hankkeiden suunnitteluun. Kaikkien yhteisön jäsenten täytyy hyväksyä suunnitelmat ja olla niistä hyvin perillä, ja myös miesten näkemykset on otettava huomioon. Näin on meneteltävä myös

silloin, kun kyseessä on hanke, jolla pyritään edistämään juuri naisten oikeuksia. Väkivaltaiset reaktiot voivat heijastaa pelkoja, tietämättömyyttä ja vääriä oletuksia siitä, miten hanke tulee vaikuttamaan yhteisön jäsenten elämään. On myös muistettava, että naisten aseman edistämiseen tähtäävät hankkeet eivät suinkaan yleensä yllytä miehiä väkivaltaan, vaan hyviä ja onnistuneita esimerkkejä on runsaasti.

Naisiin kohdistuvan väkivallan poistaminen

Pekingin toimintaohjelmassa (1995) naisiin kohdistuvan väkivallan poistamiseen tähtäävät kolme strategista tavoitetta ovat:

1. Toimia yhtenevästi naisiin kohdistuvan väkivallan estämiseksi ja poistamiseksi.
2. Tutkia naisiin kohdistuvan väkivallan syitä ja seurauksia sekä ehkäisevien toimien tehokkuutta.
3. Poistaa naiskauppa sekä auttaa prostituutiosta ja naiskaupasta johtuvan väkivallan uhreja.

Nämä linjaukset toimivat edelleen toimenpideohjeena. Kesäkuussa 2000 valtioiden ja kansalaisjärjestöjen edustajat kokoontuivat New Yorkiin Pekingin seurantakonferenssiin, jossa arvioitiin naisten asemassa viiden vuoden aikana tapahtunutta kehitystä. Konferenssi havaitsi, että naisiin kohdistuva väkivaltaa pidetään nykyisin laajalti ihmisoikeusloukkauksena. Myös yleinen tietoisuus ja sitoutuminen ongelman poistamiseen ovat kasvaneet. Useat valtiot ovat uudistaneet lainsäädäntöään ja instituutioitaan ja onnistuneet muuttamaan naisia vahingoittavia perinteisiä käytäntöjä.

Edistyksestä huolimatta naisiin kohdistuva väkivalta on yhä vakava ja hyvin laaja ongelma, joka ei ole merkittävästi vähentynyt. Väkivallan syitä ei tunneta riittävästi eikä tilastotietoa ole tarpeeksi. Kattavia väkivallan tekijöihin keskittyviä ohjelmia on ollut liian vähän. Naisia syrjivät asenteet eivät ole poistuneet. Taloudellinen epätasa-arvoistuminen heikentää naisten ennestäänkin alisteista asemaa yhteiskunnassa.

Seurantakokous vahvistikin sitoutumisen Pekingin toimintaohjelmaan, ja väkivaltaa koskevia määrittelyjä onnistuttiin jonkin verran muokkaamaan muun muassa Suomen ja muiden EU-maiden tavoitteiden mukaisesti.

Naisiin kohdistuvan väkivallan poistamiseksi on tärkeää toimia yhteiskunnan eri alueilla. Merkittäviä osa-alueita ovat esimerkiksi terveydenhuolto- ja oikeusjärjestelmän uudistukset, väkivallan ehkäisyohjelmat, uhrien tukiohjelmat sekä väkivallan tekijöiden hoito-ohjelmat.

On oleellista tietää, mihin asiaan toimenpiteillä pyritään vaikuttamaan ja mitä termejä käytetään: puhutaanko väkivallan ehkäisystä vai jostain muusta. Oikeusjärjestelmän muutokset ja ehkäisyohjelmat painottavat väkivallan ehkäisyä, kun taas muut toimet kohdistu-

vat jo tapahtuneen väkivallan seurausten lievittämiseen tai väkivallan kierteen katkaisuun.

Uudistuksia tarvitaan siis monilla eri aloilla. Useimmissa maailman maissa on tätä nykyä virallinen tasa-arvokysymysten vastuutaho. Tasa-arvoviranomaiset ovat tärkeä tekijä ohjelmien koordinoinnissa ja asiantuntemuksen varmistamisessa. Työ naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämiseksi on nähtävä osana laajaa sukupuolten tasa-arvon edistämistä.

Lainsäädännön ja oikeusjärjestelmien kehittämisestä saadut kokemukset osoittavat, kuinka moniulotteisesta ja vaikeasta asiasta on kysymys. Tällaiset uudistukset on vietävä läpi kattavasti ja johdonmukaisesti. Pelkkä paperilla toteutettu lainmuutos ei riitä, vaan lakien toimeenpanoa, noudattamista ja toimituutta on seurattava ja arvioitava. Esimerkiksi Suomessa tulisi seurata, kuinka vuoden 1999 alussa voimaan tullut raiskauksia koskeva rikoslain uudistus on käytännössä toteutunut. Lait eivät myöskään auta väkivallan uhreja, ellei heillä ole mahdollisuutta turvallisesti ajaa oikeuksiaan. Lainsäädännön uudistusten on ulotuttava poliisitutkintaan ja oikeudenkäyntiin.

Monet erityislakien uudistukset eivät välttämättä ole tuoneet haluttuja parannuksia, koska oikeusjärjestelmän muilla tasoilla ei vastaavia muutoksia ole tapahtunut. Esimerkiksi Brasiliassa kehitetyt naispoliisiyksiköt ja -asemat ovat lisänneet naisiin kohdistuvien rikosten raportointia, mutta syytteiden nostaminen on törmännyt tuomioistuinten muuttumattomuuteen.

Terveysthuolto on ainoa julkinen instituutio, jonka kanssa suuri osa maailman naisista on kosketuksissa jossain elämänsä vaiheessa. Terveysthuoltohenkilökunta onkin avainasemassa väki-

vallan uhrien tavoittamisessa ja auttamisessa. On todettu, että väkivaltaa kokeneet naiset soittavat harvoin poliisille tai kriisipuhelimeen, vaikka palveluja olisi tarjolla. Naiset voivat kuitenkin puhua hyväksikäytöstä terveydenhoitajalle, jos tämä heiltä siitä hienotunteisesti kysyy. Turvallisessa tilanteessa kahden kesken esitetyt kysymykset voivat olla välttämätön ensiaskel oman tilanteen ymmärtämiseen ja avun hakemiseen. On erityisen tärkeää kouluttaa terveydenhuoltohenkilökuntaa, jotta he kykenevät havaitsemaan naisiin kohdistuvan väkivallan ja puuttumaan siihen.

Uhrien auttaminen on teollisuusmaissa merkinnyt etenkin turvatalojen ja raiskauskriisikeskusten perustamista. Ne ovat yleensä kansalaisjärjestöjen ylläpitämiä ja niiden rahoitus on usein epävarma. Se, ettei kriisi- ja turvakeskustoimintaa ole liitetty julkiseen sosiaali- ja terveydenhuoltojärjestelmään, osoittaa välinpitämättömyyttä ja haluttomuutta nähdä naisiin kohdistuva väkivalta vakavana yhteiskunnallisena ongelmana.

1980-luvulla turvatalot ja raiskauskriisikeskukset levisivät myös kehitysmaihin. Keskusten ylläpito on kuitenkin kallista, minkä vuoksi jotkut kehitysmaiden kansalaisjärjestöt ovat keskittäneet voimansa itseapuryhmiin ja oikeus- ja neuvontapalveluihin. Vaikka nämäkin ovat olennaisia osia väkivallan uhrien parantumisessa ja kuntouttamisessa, tulisi myös turvatalo- ja kriisikeskustoimintaa tukea.

Seurauksiin puuttumisesta syiden pohtimiseen

Väkivallan ehkäisyyn pyrkivät ohjelmat ovat vielä harvinaisia. Ohjelmista suurin osa keskittyy kehittämään lasten ja nuorten kykyä ratkaista ristiriitoja ilman väkivaltaa. Media- ja asennekasvatuskampanjoita voi myös pitää ehkäisyohjelmoina, vaikka suurin osa niistäkin on kohdistunut mahdollisiin uhreihin miesten sijasta. Naisjärjestöjen tiedotus- ja tiedostamistyön ansiosta naisiin kohdistuva väkivalta on tullut julkisuuteen ja siihen liitetty tabun ja häpeän leima on vähentynyt.

Jos keskitytään pelkästään väkivallan kohteeseen, tekijän osuus jää huomiotta ja ilmiö näyttää yksinomaan naisten ongelmalta. Näin on totuttu ajattelemaan viime vuosiin asti, ja toimenpiteet ovat keskittyneet lieventämään väkivallan seurauksia. Väkivallan tekijöihin tai tekojen syihin ei olla juuri puututtu.

Tekijöihin kohdistuvat ohjelmat ovat vasta viime vuosina nousseet kiinnostuksen kohteeksi. On alettu puhua myös miesten vastuusta ja roolista. Kyse ei ole pelkästään siitä, miksi yksittäinen mies pahoinpitelee vaimoaan tai lapsiaan, vaan myös siitä, miksi hän lyö toista miestä eli miksi miehinen maailma on väkivaltai-

nen. Ongelma ei myöskään kosketa pelkästään väkivaltaisista miehiä, vaan kaikkia miehiä, samoin naisia, joiden aseman lasten kasvattajina on keskeinen. On tärkeää tutkia ja purkaa miehisyyttä koskevia käsityksiä sekä rakenteita, jotka ylläpitävät näitä käsityksiä. Myös miehillä on sosiaalinen sukupuoli, gender, ja tasa-arvokysymys koskettaa molempia sukupuolia.

Väkivallan tekijöiden muuttamiseen pyrkivät ohjelmat lähtevät siitä ajatuksesta, että väkivalta on käyttäytymismalli, joka on opittu ja jota on sosiaalisesti vahvistettu. Käytössä olevat terapia- ja muotojen vaihtelevat huolellisesti rakennetuista luennoista vapaamuotoisiin itseopintuihin. Tekijöihin kohdistuvan hoidon tehoa on yritetty arvioida, mutta tulokset ovat olleet ristiriitaisia. On vaikea erottaa, onko muutos johtunut terapiasta vai esimerkiksi oikeudenkäynnistä. Lisäksi joissakin tutkimuksissa on todettu, että yli puolet miehistä lopettaa terapian kesken, jolloin ei tietenkään voida tehdä luotettavia johtopäätöksiä hoidon tehosta.

Katse naisten lisäksi miehiin

Viime aikoina on saatu lupaavia esimerkkejä hyvistä aloitteista, joissa miehet käsittelevät maskuliinisuutta ja tasa-arvoon liittyviä kysymyksiä.

Ruotsin ulkoministeriön kehitys- ja teistyöosasto järjesti vuonna 1999 seminaarin "Men's Voices, Men's Choices—How Can Men Gain from Improved Equality?" Lusakassa Sambianssa. Seminaari oli osa Kairon väestökongressin viisivuotisseurantaa ja sen pohjoismaiset ja afrikkalaiset osanottajat tarttuivat rohkeasti useisiin arkoihin aiheisiin. Yhteisymmärrys vallitsi siitä, että tasa-arvon toteuttaminen edellyttää huomion

kohdistamista naisten lisäksi miehiin. Miesten syiden ja käyttäytymisen ymmärtäminen on ensiarvoisen tärkeää pyrittäessä korvaamaan vahingollisia sosiaalisia suhteita myönteisillä ja rakentavilla suhteilla. Seminaarissa pohdittiin, miten mies voi hyötyä sukupuolten välisestä tasa-arvosta. Paneelikeskustelussa tuli esiin muun muassa seuraavaa:

Aineellisia hyötyjä: Taloudellisen taa-kan jakaminen lisää perheen voimavaroja ja tuloja ja vastuun jakaminen helpottaa elämää. Tasa-arvon edistämiseksi tarvitaan yhteisen ongelmanratkaisun lisäämistä. Tämä edellyttää keskustelua ja parantaa sekä suhteita että itsetuntemusta.

Terveydellisiä hyötyjä: Rakastavassa parisuhteessa olevat miehet elävät pitempään. Miehet ovat onnellisempia, tuntevat olonsa turvallisemmaksi ja ovat vähemmän alttiita masennukselle, psyykkisille häiriöille ja väkivallalle.

Emotionaalisia hyötyjä: Mies voi viettää enemmän aikaa perheen kanssa ja olla entistä läheisemmässä suhteessa lapsiinsa. Mies on isänä vähemmän hyökäävä. Mies saa mahdollisuuden olla yksilö eikä pelkästään lisääntymisen väline. Läheisyys, mielenrauha ja seksuaalinen intiimiys kasvavat. Miehet ja pojat hyötyvät tunteidensa esittämisestä.

Hiv-tartuntojen ja aidsin ehkäisytyö

Nykyisin lähes puolet kaikista hiv-tartunnan saaneista on naisia. Afrikassa hiv-positiivisia naisia on kaksi miljoonaa enemmän kuin miehiä. Etenkin nuoret naiset ovat suuressa tartuntavaarassa. Sukupuolten välinen valtasuhde vaikuttaa seksuaalikäyttämiseen, ja naiset ovat erityisen alttiita seksuaaliselle väkivallalle, jonka yksi seuraus on sukupuolitautien ja etenkin hiv-tartunnan leviäminen. Naisten suuri tartuntariski selitetään usein biologisella, naisten sukuelinten rakenteeseen liittyvällä erolla. Biologiaa merkittävämpi tartunnalle altistava tekijä on kuitenkin sukupuolikuluttuuri, joka ei kunnioita naisen seksuaalista itsemääräisoikeutta.

Onkin nurinkurista, että hiv-tartuntojen ja aidsin ehkäisytyössä on tähän asti keskitytty lähestulkoon pelkästään naisten ja tyttöjen valistamiseen. Tyttöjä on esimerkiksi opetettu ottamaan vastuuta omasta

kehostaan tai on kehitetty naisille suunnattuja ehkäisyvälineitä. Naisille suunnattu valistuksen tehokkuus kyseenalaistuu, kun otetaan huomioon, että arviolta joka viides maailman naisista tulee raiskatuksi elämänsä aikana. Hiv- ja aidstilanteen jatkuvasti huonontuessa on korkea aika kohdistaa toimenpiteitä myös poikiin ja miehiin ja vaikuttaa heidän seksuaalikäyttäytymiseensä.

Eteläisessä Afrikassa on saatu lupavia tuloksia hankkeissa, joissa valistus on suunnattu pojille ja miehille. Kohderyhminä voivat olla vaikka jalkapalloilijat tai armeijassa olevat miehet. Sambialaisille jalkapallon harrastajille suunnatussa hankkeessa vertaisryhmään kuuluvista miehistä koulutetaan kouluttajia; ammattijalkapalloilijoita on pyydetty mukaan hyväksi roolimalleiksi seksuaalivalistustyöhön.

Kansainvälisten järjestöjen ja avunantajien työ väkivallan poistamiseksi

Viime vuosina useat kansainväliset järjestöt ja avunantajat ovat nostaneet naisiin kohdistuvan väkivallan työlistalleen. Tärkeää työtä ovat tehneet YK-järjestöt, etenkin YK:n naisten kehitysrahasto Unifem, YK:n lastenavun rahasto Unicef, Maailman terveysjärjestö WHO ja YK:n kehitysohjelma UNDP sekä Maailmanpankki ja sen alueelliset rahastot.

Suomi on rahoittanut kehitysyhteistyövaroin useita naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseen tähtäviä hankkeita. Niitä toteuttavat sekä YK-järjestöt että kansainväliset, kansalliset ja paikalliset kansalaisjärjestöt. Suomi tukee myös Unifemin rahastoa, joka rahoittaa naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyä. Lisäksi muut Suomen tukemat YK-järjestöt, esimerkiksi YK:n väestörahassto UNFPA ja Unicef, tekevät väkivallan vastaista työtä.

Suomi on rahoittanut monen vuoden ajan kidutuksen vastaista maailmanjärjestöä OMCT:tä (Organisation Mondiale Contre la Torture), joka on tehnyt paljon työtä naisiin kohdistuvan väkivallan dokumentoimiseksi. Suomen ja Nicaraguan yhteinen SAREM-hanke (Salud Reproductiva y Empoderamiento)

to de la Mujer) keskittyy erityisesti väkivallan vähentämiseen. Suomi tukee myös paikallisten kansalaisjärjestöjen työtä – muun muassa koulutusta, lainsäädännön kehittämistä ja tukea naisten turvakodille – useissa maissa, esimerkiksi Tansaniassa, Namibiassa ja Indonesiassa.

Haasteena on lisätä ymmärrystä väkivaltaan liittyvistä kysymyksistä myös muissa kehitysyhteistyöhankeissa ja eri sektoreilla. On yritettävä analysoida toisaalta sitä, voiko väkivalta vaikuttaa hankkeiden toteutumiseen ja ihmisten osallistumismahdollisuuksiin tietyssä yhteisössä ja toisaalta sitä, miten muun työn osana voidaan pyrkiä vähentämään väkivaltaa. Väkivalta voidaan tuoda esille esimerkiksi sukupuolirooleja koskevassa koulutuksessa, jota paikalliset asiantuntijat toteuttavat.

Opetusalalla on jo pitkään pohdittu tyttöjen itsemääräämisoikeuteen liitty-

viä kysymyksiä osana koulutuksen kehittämistä. Suomi tukee opetuksen kehittämistä monissa kehitysmaissa. On tärkeää nostaa sukupuolinäkökulma esiin kansallisissa opetusalan ohjelmissa. Näin tasa-arvoisuuden lisääminen toteutuu myös käytännössä.

Kehitysohjelmissa korostetaan mm. rehtorien ja opettajien työn tärkeyttä ja opettajan etiikasta puhutaan yhä enemmän. Muun muassa ADEA-järjestön (Association for the Development of Education in Africa) opettajien koulutusta ja opettajan ammattiin liittyviä kysymyksiä pohtiva työryhmä järjestää aiheesta seminaareja Saharan eteläpuolisessa Afrikassa. Suomi osallistuu tähän työhön sekä rahoittajana että asiantuntijapanoksina. Suomi on muun muassa tukenut turvallisen kouluverkoston rakentamista ja kehittämistä Sambianssa, Mosambikissa, Etiopiassa ja Tansaniassa.

SAREM-hanke Nicaraguassa: tavoitteena lisääntymisterveyden edistäminen ja perheväkivallan vähentäminen

Tohtori Margarita Quintanilla

SAREM (Salud Reproductiva y Empoderamiento de la Mujer) on Nicaraguan ja Suomen hallitusten kahdenvälinen hanke, joka kohdistuu nuorten, naisten ja miesten lisääntymisterveyden edistämiseen. Sen tavoite on lisätä naisten ja nuorten vaikutusvaltaa ja parantaa elinolosuhteita oikeuspolitiikan avulla. Nelivuotinen hanke käynnistyi 1997 ja Suomen osuus sen kustannuksista on 24,5 miljoonaa markkaa. Hankkeessa kiinnitetään erityistä huomiota perheväkivaltaan.

Perheväkivalta on yleinen terveysongelma Nicaraguassa, jossa yksi kolmesta naisesta joutuu jossakin elämänsä vaiheessa kumppaninsa väkivallan kohteeksi. Väkivalta ja naisten lisääntymisterveys liittyvät kiinteästi yhteen myös sellaisilla alueilla kuin sukupuolitaudit ja raskauden seuranta.

Nicaraguassa vallitseva patriarkaalinen kulttuuri ei ainoastaan hyväksy väkivaltaa, vaan suosii väkivallan käyttöä tapana hallita heikompia, kuten naisia, nuoria ja lapsia. Lisäksi ongelma on piilossa, mikä vaikeuttaa ratkaisujen löytymistä ja ongelman ehkäisyä eri aloilla.

Tätä ongelmaa tulisi käsitellä kokonaisuutena kaikissa sellaisissa valtion ja kansalaisyhteiskunnan terveydenhuollon laitoksissa ja järjestöissä, joiden teh-

täviin kuuluu väkivaltatapausten tunnistaminen, asiaan liittyvä neuvontatyö sekä tapausten rekisteröinti ja käsittelyyn saattaminen.

Hankkeessa on kehitetty joukko toimia, joiden tarkoitus on parantaa perheväkivallan uhreille tarjottavien palvelujen laatua ja lisätä väestön tietoisuutta ongelman olemassaolosta. Tällaisia toimenpiteitä ovat esimerkiksi palvelujen tarjoajien koulutus, tiedotus, kasvatus ja toimijoiden keskinäinen yhteydenpito. Niihin kuuluvat myös väkivaltatapausten rekisteröintijärjestelmän parantaminen, oikeuskäsittelyyn saattaminen sekä prosessin etenemisen arviointi, valvonta ja seuranta. Tavoitteena on myös infrastruktuurin ja välineiden parantaminen sekä eri toimialojen välinen yhteistyö perheväkivaltaa koskevissa asioissa.

Koulutuksen ja valistuksen kohderyhmiä ovat olleet kansalaisjärjestöt, terveydenhoitohenkilökunta ja muut valtion virastojen työntekijät, kuten opettajat, tuomarit ja poliisit. Tarkoitus on lisätä tietoisuutta ongelmasta ja parantaa väkivallan uhreille tarjottavien palvelujen laatua.

Tähän mennessä koulutukseen on osallistunut lähes 80 prosenttia perusterveydenhuollon henkilöstöstä ja muis-

ta kunnallisista terveystyöntekijöistä, esimerkiksi kätilöistä ja vapaaehtois-työntekijöistä. He muodostavat osan siitä yhteisöverkostosta, joka pyrkii havaitsemaan ja estämään väkivaltatapaukset ja seuraa niitä.

Koulutustapahtumia on järjestetty myös mielenterveyshenkilöstölle, jotta he oppivat tunnistamaan perheväkivaltatapaukset ja seksuaalisen hyväksikäytön sekä kiinnittämään näihin huomiota. Lisäksi eri kuntiin on perustettu oma-apuryhmiä.

Yhteisön omien järjestöjen, kuten naistentalojen (Casas de la Mujer) ja Nicaraguan yhteisöliikkeen (Movimiento Comunal) vahvistamisen ja tukemisen tarkoitus on edistää naisten aseman parantamiseen ja heidän oikeuksiensa tunnustamiseen tähtäävää toimintaa. Tässä mielessä naistentalot ovat merkittäviä, sillä ne on vanhastaan tunnustettu paikoiksi, joista väkivallan uhrit voivat hakea apua.

Oleellista on myös kiinnittää huomiota miesten keskusteluryhmiin. Niissä analysoidaan miesten tarvetta muuttua ja luoda uudenlaisia tapoja lähestyä sekä kumppaniaan että lapsiaan. Carazon läänissä on kaksi tällaista ryhmää. Ne toimivat myös kansallisella tasolla yhteistyössä Miehet väkivaltaa vastaan -järjestön kanssa.

Ongelma tuodaan päivänvaloon vaikiinnuttamalla järjestelmät, joilla tapauksia rekisteröidään ja tautien esiintymistä seurataan. Väkivallan estämiseen panostetaan kiinnittämällä huomiota alueisiin ja tilanteisiin, joissa miehet tekevät eniten väkivaltarikoksia. Tällaista järjestelmää ei ole koskaan aikaisemmin ollut Nicaraguassa.

Kuntiin ja lääneihin luodaan eri toimialojen välisiä koordinaatioelimiä takaamaan, että ongelmaa käsitellään laa-

ja-alaisesti ja että toimenpiteet ovat kesävällä pohjalla. Koordinaatio tilaisuuksissa esimerkiksi terveydenhoitohenkilöstö, poliisit, tuomarit, kunnanvaltuutetut ja kansalaisjärjestöt voivat luoda menetelmiä, joilla tapuksia voidaan saattaa käsittelyyn ja selvittää sekä toimia paikallisella tasolla ongelman ehkäisemiseksi.

Koko työ on toteutettu Naisverkosto väkivaltaa vastaan -järjestön avulla. Järjestö on ennenkin toteuttanut maanlaajuisia kampanjoita ja toimenpiteitä tällä toimialalla.

Perheväkivaltakäsittelyn käsitteleminen on ollut hidasta mutta hedelmällinen tapahtumaketju. Se on edellyttänyt palveluja tarjoavalta henkilöstöltä omien käsitysten tarkistamista ja vaatinut perhe-suhteiden tarkastelua uudesta näkökulmasta, joka perustuu miesten, naisten, lasten ja nuorten tunnustamiseen ihmisiksi, joilla on omat oikeutensa. Nicaraguan kaltaisessa macho-kulttuurin leimaamassa maassa tehtävä ei ole ollut helppo.

Namibian poliisikoulutus

Projektipäällikkö Leena Ruusuvoori, naisiin kohdistuvan väkivallan ja prostituution ehkäisyhanke, Stakes

Väkivallan ehkäisy ja uhrien, tekijöiden sekä muiden osallisten auttaminen vaatii monien alojen yhteensovitettua lähestymistapaa. Yksittäinen viranomainen ei siihen yksin pysty. Kunkin pitää osaltaan pystyä tunnistamaan väkivalta ja puuttumaan siihen sekä tietämään, kenelle ohjata asia seuraavaksi.

Tällaista koordinoitua, mutta poliisin työskentelyyn painottuvaa mallia Stakes lähti kehittämään Namibiaan yhteistyössä Poliisikoulun kahden edustajan kanssa (poliisikoulun johtaja ja kouluttaja). Työ oli osa Suomen Namibian edustuston yhteyteen perustetun demokratia- ja ihmisoikeusrahaston toimintaa. Vallitsevaan tilanteeseen tutustuttiin ja tulevaa yhteistyötä suunniteltiin Namibiaan tehdyn matkan aikana. Kaksi miespuolista kouluttajaa jäi viikoksi vettä perheväkivaltaan syventyvää kurssia Namibian poliisikoulussa.

Tehtävä oli haastava. Varsinaista toimintamallia ei ollut vietävänä, mutta

viitteitä antoi Stakesin naiseen kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojekti (1998-2002), joka on ensimmäinen koordinoitu yritys ehkäistä naiseen kohdistuvaa väkivaltaa Suomessa. Stakes oli aiemmin saanut kokemusta yhteistyöstä poliisien kanssa hankkeesta, joka tähtää perheväkivallan kohtaamisen sisällyttämiseen poliisien perus- ja jatkokoulutukseen. Stakes toteuttaa hanketta yhdessä sisäasiainministeriön kanssa. Namibialaiset olivat yllättyneitä siitä, miten alkuvaiheessa väkivaltaa kokeneiden naisten auttaminen on Suomessa ja miten poliisi on vasta nyt omalta osaltaan panostamassa perheväkivallan ehkäisyyn.

Namibian tilanteeseen meitä oli jo aikaisemmin perehdyttänyt Suomessa vierailut ryhmä, joka toi mukanaan paljon hyödynnettävissä olevaa aineistoa muun muassa käynnissä olevista lakiuudistuksista. Raiskauksia koskeva laki tuli Namibiassa voimaan vuoden 2000 alussa. Sen sijaan perheväkivaltaa koskeva laki on vielä eduskunnan käsittelyssä ja on kohdannut vaikeuksia. Perheen sisäinen väkivalta näyttää Namibiassakin oleva vaikeampi pala purtavaksi kuin raiskaukset, joiden uhrit on helppo mieltää syyttömiksi.

Seksuaalisen väkivallan uhrien palvelut ovat Namibiassa jopa paremmat kuin meillä täällä pohjoisessa naisten "paratiisissa". Kahdeksan naisten ja lasten suoje-luysikköä (Women and Child Protection Unit) eri puolilla maata antaa

apua väkivaltaa kokeneille naisille ja lapsille, erityisesti seksuaalisen väkivallan uhreille. Poliisit, lääkärit ja sosiaalityöntekijät auttavat uhreja, ja pieniä asumis- tai turvakotipalveluita on tarjolla. Lääkäreillä on raiskaustapausten varalle pakkaus, joka sisältää näytteenotto-ohjeet ja putket, joihin näytteet otetaan. Vastaavaa ollaan vasta kehittämässä Suomen ainoassa raiskauskriisikeskuksessa Helsingissä. Näihin palveluihin on panostettu, vaikka Namibiassa on pulaa sosiaalityöntekijöistä.

Erityisen vaikuttava oli tutustumisilta, jossa Sister Namibia -järjestön tiloissa tapasimme muita kansalaisjärjestöjä sekä viranomaisia. Namibialaiset ovat lähes tyhjästä saaneet aikaan hankkeita, joissa naiseen kohdistuva väkivalta on nostettu esille. Vapaaehtoisvoimin on pystytetty naisten ryhmiä ja tukiverkkoja. Tärkeää onkin lähteä naisten avusta naisille, mikä ei Suomessa ole lainkaan itsestäänselvyys.

Jopa työ miesten parissa oli jo aloitettu. Maahan oli perustettu miesverkosto taistelemaan miesten naiseen kohdistamaa väkivaltaa vastaan, "to combat male violence against women". Suomessa tämä toiminta on vain muutaman vuoden vanhaa.

Naisiin kohdistuvan väkivallan tutkimuksesta

Naisiin kohdistuvan väkivallan vastainen työ tarvitsee tuekseen monipuolista tutkimustietoa, joka keskittyy sekä väkivallan levinneisyyteen että ilmiön taustojen, syiden ja seurausten tutkimiseen. Väkivallan tutkimuksen täytyy myös hyödyntää monen tyyppisiä laadullisia ja määrällisiä menetelmiä.

Sosiaalieteilijöiden keskuudessa valitsi aivan viime vuosiin asti käsitys, ettei naisiin kohdistuvaa väkivaltaa voida tutkia kyselytutkimuksilla, etenkin kehitysmaissa. Naisten ajateltiin olevan liian häpeissään tai peloissaan puhua väkivallasta. Kokemukset ovat kuitenkin osoittaneet, että naiset ovat vastaanottavaisia tämän tyyppiselle tutkimukselle. He kertovat avoimesti kokemuksistaan ja usein hyötyvät haastattelutilanteesta.

Koska kysymyksessä on monitulkintainen ja arkaluontoinen aihe, ennen tutkimuksen aloittamista on ratkaistava monia tutkimusmenetelmiin liittyviä kysymyksiä. Lomakkeen kysymysten muotoilu, haastattelijan ammattitaito, haastattelun tekemisen tai kyselylomakkeen täyttämisen tilanne ja haastatteluympäristö (koti, terveyskeskus, poliisiasema) sekä vastaajan turvallisuuden takaaminen ovat tutkimustuloksiin suoraan heijastuvia valintoja. Maailman terveysjärjestö WHO on laatinut erityiset eettiset ja turvaohjeet; ne käsittelevät muun muassa vastaajan ja tutkimusryhmän turvallisuutta, luottamuksellisuutta sekä haastattelijoiden kouluttamista.

Suurin osa kyselytutkimuksista on osoitettu väkivaltaa kokeneille naisille. Viime vuosina on kuitenkin tajuttu, kuinka tärkeää on tutkia myös tekijöitä. Joissakin tapauksissa survey-tutkimuksilla voidaan tekijöistä saada luotettavaa tietoa, varsinkin maissa, joissa perheväkivalta on hyväksyttyä.

Määrällisiin tutkimuksiin liittyy monia ongelmia. Tilastot aliarvioivat naisiin kohdistuvan väkivallan yleisyyttä. Tulosten vertailtavuus on myös vaikeaa, sillä väkivallan määrittelyt ja mittarit vaihtelevat.

Naisiin kohdistuvaa väkivaltaa voidaan tutkia myös laadullisten menetelmien avulla sekä käyttämällä osallistuvia lähestymistapoja, jotka ottavat ihmiset mukaan heitä koskevaan tutkimukseen. Laadulliset menetelmät ovat erityisen tehokkaita tutkittaessa näkemyksiä väkivallan syistä ja seurauksista niin yksilöiden ja yhteisön parissa kuin instituutioiden sisällä. Kansallisen tason kattavaa tilastotietoa laadullisten menetelmien avulla ei tietenkään voida saada.

Yksilön - niin tekijän kuin uhrinkin - näkökulmaa voidaan yrittää ymmärtää monenlaisin menetelmin, esimerkiksi syvähaastatteluin. Rakenteellisesti joustavissa syvähaastatteluissa on parhaassa tapauksessa mahdollista, että haastattelijan ja haastateltavan välille syntyy luottamuksellinen suhde. Tällöin voidaan käsitellä hyvinkin arkaluontoisia asioita.

Tutkimusesittely

Naisiin kohdistuva väkivalta Sri Lankassa

Emmi Lattu, pro gradu -tutkimus, sosiologia, Kuopion yliopisto

Tutkin naisiin parisuhteessa kohdistuvaa väkivaltaa Sri Lankassa. Vietin kolme kuukautta länsirannikolla roomalaiskatolisessa kalastajakylässä ja tein tulkin avulla 15 syvähaastattelua sekä kaksi asiantuntijahaastattelua. Käsittelen parisuhteessa tapahtuvaa ruumiillista väkivaltaa tai sen uhkaa, jossa kohteena on nainen ja tekijänä mies. Näen naisiin kohdistuvan väkivallan yhtenä ilmauksena patriarkaalisesta yhteiskuntarakenteesta, jossa mies asetetaan korkeampaan asemaan kuin nainen. Haastatelluista naisista 11 myönsi joutuvansa tai joutuneensa kerran tai useammin miehensä fyysisen väkivallan tai sen välittömän uhan kohteeksi yhdessäolon aikana. Väkivalta oli useimmiten lyömistä, tukistamista tai tönimistä. Fyysisesti vakavin teko oli puukotusyritys. Haastattelemani naiset olivat 19–56-vuotiaita. Kaikki olivat naimisissa, yhdellä ei ollut lapsia. Avioliitoista kuusi oli järjestettyjä.

Naisten kokemuksia leimasi syyllisyys miehen tekemästä väkivallasta. Srilankalaisten köyhien naisten kokemukset väkivallasta olivat osittain samansuuntaisia länsimaisten naisten kokemusten kanssa. Miehen tekemästä väkivallasta syytettiin itseä; ajateltiin, että oma käyttäytyminen oli aiheuttanut lyömisen ja että se täten oli oikeutettua. Väkivalta usein myös ”suotiin” omalle miehelle, mutta perheen ulkopuolelta tulevaa väkivaltaa pidettiin tuomittavana. Miehen vastuu perheen elättäjänä antaa hänelle

myös oikeuksia ja vahva sukupuolen mukainen työnjako tukee osaltaan miehen auktoriteettiasemaa.

Haastattelemani naiset olivat hyvin uskonnollisia. Side kirkkoon oli tunnepitoinen ja naiset kävivät päivittäin jumalanpalveluksissa. Kylän asukkaat olivat pääsääntöisesti roomalaiskatolisia, mutta monien ajattelua leimasi maan valtauskonnon buddhalaisuuden vaikutus. Uskonnollisten myyttien luomat stereotyypiat naiseudesta heijastuvat kirkon oppien kautta arkielämään. Naiset uskoivat syntyneensä naisiksi edellisessä elämässä tehtyjen syntien takia. Naisten on vaikeampi päästä nirvanaan ja heiltä odotetaan nykyisessä elämässä paljon hyviä tekoja, jotta he voisivat syntyä seuraavassa elämässä mieheksi. Tämä ajatus miesten synnynnäisestä ylempiävoisuudesta osaltaan mahdollistaa ja oikeuttaa naisiin kohdistuvan väkivallan.

Sri Lankan roomalaiskatolisissa kalastajakylissä kylän pappi on yleensä myös kylän johtaja. Kristinuskon opettamat anteeksianto, uhrautuminen ja itsensä kieltäminen heijastuivat naisten asenteissa heihin kohdistuvaan väkivaltaan. Päivittäisissä rukouksissa pyydettiin Jumalaa muuttamaan miestä. Seurakunnan pappi oli myös kehottanut naisia pysymään miestensä luona vedoten ongelmien olevan kaikille yhteisiä. Jeesuksen kärsimyksissä saatetaan nähdä yhteys omaan vaikeaan tilanteeseen ja sen tähden vaikeudet pitää kestää. Lisäksi roomalaiskatolilaisuuden oppi Neitsyt Mariasta painottaa hyvän kristityn naisen piirteitä: passiivisuutta, alistuvuutta ja neitseyttä. Uskonto ja rukoileminen toivat kuitenkin myös päivittäistä lohtua naisten elämään, ja uskonto onkin sekä konkreettisen lohdun tuoja että patriarkaalisen rakenteen ylläpitäjä.

Länsimaissa ja kolmannessa maailmassa naisten mahdollisuudet selviytyä väkivallasta voivat olla hyvin erilaiset. Sri Lankassa on naisille kaksi turvakotityypistä paikkaa, joista saa maksutta yösijan sekä myös oikeudellista apua. Haastattelemilleni naisille turvakotiin pakeneminen oli kuitenkin mahdoton ajatus jo käytännössäkkin; rahaa ei olisi ollut bus-simaksuun, eivätkä naiset olleet tottuneet liikkumaan yksin. Lisäksi avioero oli mahdoton vaihtoehto, joten väkivallasta täytyi selviytyä eikä irtaantua. Pakeneminen lapsuudenkotiin voi myös olla yksi keino säästyä lyönneiltä. Päivittäin oli tärkeää opetella mukautumaan miehen käyttäytymiseen ja oppia varomaan väkivaltaan johtavia tilanteita. Väkivaltaa vastaan protestoitii myös kieltäytymällä ruoanlaitosta tai rakastelusta. Haastatelluilla oli erilaisia, epäsuoria keinoja sietää ja kestää väkivaltaa, vaikka suhteesta ei ollutkaan aikomus irtaantua. Selviytymiskeinojen analyysi mahdollistaa jäykän ”naiset miesten uhreina” -ajattelun kyseenalaistamisen.

Naisiin kohdistuvan parisuhdeväkivallan tutkiminen vieraassa kulttuurissa on verrattain vaikeaa. Vastaan tulevat kysymykset kulttuurisista normeista: mistä voi puhua ja kenen kanssa. Esimerkiksi seksuaalisuus on monissa kehitysmaissa hyvin arkaluonteinen aihe. Lisäksi tiedon saantiin vaikuttavat tutkijan oma sukupuoli, siviilisääty ja ikä; näistä riippuen tutkijalle osoitetaan yhteisössä tietty rooli, joka voi olla hyvin erilainen nuorelle, naimattomalle nais-tutkijalle kuin naimisissa olevalle mies-tutkijalle.

Tutkimusesittely

Virkavaltaa, väkivaltaa ja intiaanielämää. Ecuadorin Amazonian quichua- ja shuarnaiset omaa polkua etsimässä

Anna Vohlonen-Córdova, pro gradu -tutkimus, sosiaaliantropologia, Helsingin yliopisto

Tutkimuksessani selvitän väkivallan roolia yhteiskunnan ja yksilön välisten vuorovaikutussuhteiden muodostumisessa monikulttuurisessa Ecuadorissa. Pohdin naisiin kohdistuvaa väkivaltaa vallankäytön muotona ja ankaraa arvojärjestystä ylläpitävänä tekijänä. Tärkeä kysymys on, kuinka väkivaltaa oikeutetaan tilanteesta riippuen erilaisin tavoin. Naisten kulttuurisidonnaiset käsitykset fyysisestä vallankäytöstä ja valinnan vapaudesta vaikuttavat väkivallan kokemiin.

Vaikka Ecuadorin valtio mainostaa maataan kulttuuririkkaana biodiversiteetin ihmemaana, vain tietynlaiset kulttuurin ilmaukset ovat virallisesti hyväksytyjä. Ecuadorissa naisiin kohdistuvaa väkivaltaa pidetään laajalti oikeutettuna. Niinpä Naisten- ja perheenasiaintoimiston (*Comisaría de la Mujer y Familia*) työ ei useinkaan saa muiden viranomaisten tukea. Samaan aikaan kulttuuriympäristö määrittää sen, mikä väkivalta koetaan legitimiiksi ja mikä ei. Naisten ja perheen asian toimisto taas määrittelee, millä tavoilla erilaisten kulttuuristen ryhmien väkivaltaan pitää puuttua vai otetaanko kulttuuria lainkaan huomioon.

Ecuadorin Amazonian alkuperäiskansoihin kuuluvat suurimpina ryhminä shuarat ja ketshuat. Heille ruumiillinen

väkivalta on osa arkielämää. Miehet lyövät vaimoja, vaimot lapsia ja lapset koiria. Myös hallitseva kansanosa, mestitsit, elävät samassa noidankehässä. Viranomaiset selittävät eri kansanryhmien väkivallan eri tavoin. Viranomaisten parissa tehdyissä haastatteluissa ja yleisissä keskusteluissa tuli esiin näkemys, jonka mukaan alkuperäiskansat elävät edelleen villien tavalla, kun taas mestitsien väkivalta johtuu moraalien rappeutumisesta ja esimerkiksi huonosta taloudellisesta tilanteesta. Alkuperäiskansojen kohdalla viranomaiset liittävät väkivallan kulttuurin köyhtymiseen – esimerkiksi kaupungistumiseen – ja tulkitsevat sen kykenemättömyydeksi hallita uusia tilanteita ja parantaa elinolosuhteita. Ecuadorin eri etnisen taustan omaavilla ihmisillä on kuitenkin erilaiset mahdollisuudet toteuttaa itseään tai ajaa asioitaan rotuhierarkiaan perustuvassa yhteiskuntajärjestyksessä. Hierarkkinen ja kulttuurinen kuilu aiheuttaa usein väärinymmärryksiä ja avun saanti ongelmiin vaikeutuu.

Alkuperäiskansojen naiset puhuvat väkivallasta omalla kohdallaan johonkin muutokseen liittyvänä tai menneiden aikojen selkeisiin sukupuolirooleihin perustuvana. Viidakossa asuminen ja eristäytyneisyys saatetaan nähdä synnä kovaan kohtaloon, kaupunkiin muuttaminen voi olla syy kriisiin, järjestöaktiivisuus voi muodostua ongelmaksi, köyhyys, rasismi, alkoholi sekä lastenkasvatusta koskevat erimielisyydet nähdään syinä yhteenottoihin. Kyseessä on yleensä naisten ja miesten perinteisten roolien toimimattomuus uusissa tilanteissa ja väkivallan käyttö opittuna käyttäytymismallina.

Väkivallan taustalla kulkee tarina arvostuksen etsimisestä ja halusta vaikuttaa omaan tulevaisuuteen niin, että kult-

tuuriperimän hyvät puolet voisivat kuokostaa. Jotkut naiset pitivät onnistumisenä tässä työssä sitä, että lapsia ei haakattu enää niin paljon kuin vähän aikaa sitten, vaan käyttöön oli otettu perinteiset rangaistustavat, kuten chilippurin laittaminen silmiin ja suuhun. Toiset naiset korostivat myös naisten oikeutta juoda itsensä humalaan ja juhlia.

Hyvän elämän ehtona pidettiin ehdottomasti kulttuuriperimän säilyttämistä yhdessä perustarpeiden tyydyttämisen kanssa. Tästä johtuen ketshua- ja shuaranaiset eivät katsoneet Naisten- ja perheenasiain toimiston olevan sopiva ratkaisemaan perheen sisäisiä ongelmia. Naistenasiain toimiston kaikki työntekijät Puyossa (ja myös esimerkiksi Ibarassa) ovat mestitsejä. He eivät puhu ketshuaa, shuaraa tai muuta intiaanikieltä. He eivät tunne alkuperäiskansojen kyläyhteisöjen elämää tai käsityksiä miesten, naisten ja lasten välisistä suhteista.

Alkuperäiskansojen naiset tuovat selkeästi esille sen, että miesten ja naisten harmoninen yhteiselo alkuperäiskansojen kulttuureissa (ajatus, jota monet antropologit ja muun muassa ympäristöaktivistit ovat viljelleet) on harhakuva. Mustat silmät, haavat ja särkevät selät kertovat yhteenotoista ja väkivallasta. Tästä huolimatta naiset pyrkivät löytämään omia, juuri heidän elinympäristönsä ja kulttuurinsa soveltuvia tapoja selvittää väkivallatilanteista.

Bangladeshin fatwat naisiin kohdistuvana ihmisoikeusloukkauksena

Anu Tuukkanen, pro gradu -tutkimus, sosiaaliantropologia, Helsingin yliopisto

Tekstiaineistoon perustuvan tutkimukseni teema on naisten ihmisoikeudet. Työn tarkoitus on esimerkkitapauksen, Bangladeshin fatwojen, avulla pohtia, miten antropologista tietoa ja näkökulmaa voidaan hyödyntää ihmisoikeusksymyksiä koskevan tiedon tuottamisessa.

Ongelma antropologian suhteessa ihmisoikeuksiin on ollut relativismin ja ihmisoikeuksien universaalisuuden ristiriita. Kulttuurirelativismi on antropologiassa hyvin keskeinen tutkimusnäkökulma, jolla tarkoitetaan lähinnä pyrkimystä arvioida kulttuureja vain niiden omilla mittapuilla. On kuitenkin kysyttävä, kuka nämä mittapuut määrittelee: pahimmillaan kulttuurin nimissä voidaan pitää yllä alistavia käytäntöjä, joista hyötyy vain valtaa pitävä eliitti. (Eettisenä kantana relativismia voi olla vaikea erottaa moraalisesta nihilismistä.)

Pyrin pro gradussani soveltamaan antropologiassa viime vuosina esitettyjä ihmisoikeustutkimuksen näkökulmia. Ihmisoikeusloukkausten tarkastelu niiden kulttuurisessa, historiallisessa ja poliittisessä kontekstissa voi laajentaa ymmärrystä loukkausten syistä, mutta tämä ei edellytä relativistista lähestymistapaa. Tärkeintä on tunnistaa ne sosiaaliset, poliittiset ja taloudelliset valtamekanismi, jotka pitävät yllä kehitystä estäviä normeja ja käytäntöjä.

Tarkastelen työssäni Bangladeshissa 1990-luvulla langetettuja fatwoja. Aineisto koostuu ihmisoikeus- ja naisjärjestöjen raporteista ja bangladeshilaisissa lehdissä julkaistuista fatwoja käsittelevistä artikkeleista. Vaikka fatwalla on alun perin tarkoitettu islamilaisen oppineen mielipidettä tietystä lainkohdasta, aineistossa termiä käytetään melko laajassa merkityksessä. Sillä tarkoitetaan lähinnä uskonnollisin perustein julistettua tuomiota. Bangladeshin 1990-luvulla alkanut "fatwa-aalto" liittyy poliittisen islamin voimistumiseen. Fatwoja on käytetty aseena mm. perhesuunnittelua, kansalaisjärjestöjen naisille suuntaamia koulutus- ja kehityshankkeita sekä naisten poliittista osallistumista vastaan. Vapaamieliset lehdet ja kirjoittajat ovat myös joutuneet islamistien uhkailujen ja hyökkäysten kohteeksi.

Suurin osa raportoiduista fatwa-tapauksista koskee kuitenkin maaseudulla niin sanotuissa kylätuomioistuimissa eli salisheissa tuomittuja naisia. Salishilla ei ole laillista tuomiovaltaa. Se on perinteinen sovitteluelin, kylän vanhimpien muodostama neuvosto, jonka tärkeimpiä tehtäviä on pitää yllä yhteisön sosiaalisia normeja ja rangaista niitä rikkovia. Usein salishissa on mukana myös paikallisen papiston edustajia, ja islamilaisen lain (sharian) tulkinnat vaikuttavat päätöksiin. Viime vuosikymmenellä on raportoitu kymmenistä tapauksista, joissa naisia on tuomittu kylätuomioistuimissa ruumiillisiin rangaistuksiin, jopa kuolemaan. Tyypillinen rangaistus on sharian mukainen raipparangaistus. Useimmat tuomiot liittyvät kiellettyihin seksuaalisuhteisiin.

Naisen asema perheessä ja yhteisössä, sukupuoliikysymys Bangladeshin politiikassa ja naisten ihmisoikeuksien ja islamin tulkintojen ristiriidat ovat konteksteja, joissa fatwa-tapauksia on tarkasteltava. Fatwojen "kontekstualisointi" etnografisen ja yhteiskuntatieteellisen kirjallisuuden avulla laajentaa käsitystä fatwoista yhtenä naisten alistamisen muotona. Se myös asettaa uuteen valoon joitakin aineiston painotuksia. Järjestöjen raporteissa ja bangladeshilaisissa lehdissä fatwat esitetään korostetusti uudenaikaisina, nimenomaan naisiin kohdistuvina ihmisoikeusloukkauksina. Vastaavista salisheissa annetuista tuomioista on kuitenkin etnografisessa kirjallisuudessa kuvauksia jo edellisiltä vuosikymmeniltä. Myös miehiä tuomitaan salisheissa väkivaltaisiin rangaistuksiin, mutta aineistossa tällaisista tapauksista ei raportoida. On myös ongelmallista käsitellä "bangladeshilaisia naisia" homogeenisena ryhmänä. Bangladeshin naisten ja islamistien tai "perinteisen kulttuurin" vastakkainasettelun sijaan monisyisempi, valtamekanismeja paljastava analyysi voi paremmin ottaa huomioon sukupuolinäkökulman ihmisoikeuksia koskevan tiedon tuottamisessa.

Lähteitä ja kirjallisuusviitteitä:

Benninger-Budel, Carin and Lacroix, Anne-Laurence (1999) *Violence Against Women: A Report*. Geneva: World Organisation Against Torture (OMCT).

Domestic Violence Against Women and Girls. Unicef, No 6, May 2000. (<http://www.unicef.org/statis/>)

Freedom from Violence. Women's Strategies From Around the World (1992) Schuler, Margaret (ed.). New York: Unifem.

From Basic Needs to Basic Rights: Women's Claim to Human Rights, Schuler Margaret A (ed.) (1995). Washington D.C.: Women, Law & Development International.

Heise, Lori L. with Jacqueline Pitanguy and Adrienne Germain (1994) *Violence Against Women. The Hidden Health Burden*. World Bank Discussion Papers 255. Washington D.C.: The World Bank.

Heiskanen Markku ja Piispa Minna (1998) Usko, Toivo, Hakkaus: *Kyselytutkimus miesten naisille tekemästä väkivallasta*. Tilastokeskus.

Live's Together, World's Apart. Men and Women in a Time of Change. The State of World Population. (2000). New York: UNFPA.

Male Roles and Masculinities in the Perspective of a Culture of Peace. Report: Expert Group Meeting, Oslo, Norway 24-28 September 1997. Paris: UNESCO.

Men's Voices, Men's Choices. Sexuality, Fatherhood and Male Identity in a Changing Society. Report from a Sweden-Africa seminar in Lusaka, Zambia 11-13 January 1999. Stockholm: Swedish Ministry for Foreign Affairs.

Naisten ihmisoikeuksien käsikirja (1998), Herrlin, Monica (toim.). Helsinki: Kauppakaari OYJ, Lakimiesliiton kustannus.

Pekingin julistus ja toimintaohjelma. YK:n neljäs maailmankonferenssi naisten aseman edistämiseksi Peking 4.-15.9.1995. Ulkoasianministeriön julkaisuja. 6/1996.

Progress on the World's Women (2000) Unifem: <http://www.unifem.undp.org/progressww/2000/index>

Promoting Women in Development (PROWID). Reports-in-Brief. ICRW & cedpa, May 2000.

Report by the Government of Canada to the UN Commission on Human Rights. Special Rapporteur on Violence Against Women. Status of Women Canada, December 1998. <http://www.swc-cfc.gc.ca/publish/unviol-e.html>

Schrader, Elizabeth (2000) *Methodologies to Measure the Gender Dimensions of Crime and Violence*. Gender Unit, Poverty Reduction and Economic Management in Latin America and Caribbean Region. The World Bank. <http://www.worldbank.org/gender/know/publications>

Violence Against Women Database, WHO, 1998. http://www.who.int/violence_injury_prevention/vaw/database.htm

Naiset kokevat kaikkialla maailmassa väkivaltaa, joka liittyy nimenomaan heidän sukupuoleensa ja jonka taustalla ovat eri yhteisöjen noudattamat sosiaaliset käytännöt. Naisiin kohdistuva väkivalta on tunnistettu ihmisoikeusloukkaukseksi ja se on merkittävä tasa-arvon toteutumisen este. Se on myös kehityskysymys: naisiin kohdistuva väkivalta rasittaa varsinkin köyhimpien maiden taloutta, estää naisten osallistumista ja hidastaa kehitystä.

Tässä julkaisussa tarkastellaan naisiin kohdistuvan väkivallan ilmenemismuotoja, pohditaan sen taustoja ja esitellään hankkeita, joissa väkivaltaan on onnistuttu puuttumaan kehitysyhteistyön keinoin. Mukana on myös kolmen aihepiiriin liittyvän pro gradu -tutkimuksen esittelyt.

Painotuote
441 032

Ulkoasiainministeriö Kehitysyhteistyöosasto

Tiedotusyksikkö

Osoite: Kanavakatu 4a,
00160 Helsinki

Postiosoite: PL 176, 00161 Helsinki

Puhelin: (09) 1341 6370,
1341 6391

Fax: (09) 1341 6375

Vaihde: (09) 134 151

Kotisivu: <http://global.finland.fi>

E-mail: kyoinfo@formin.fi